

ΟΙ ΙΕ΄ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΙΒΕΡΙΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΣΤΡΩΜΝΙΤΣΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ*

1. Εἰς αγωγικά. α. Γενικά. Τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου, περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος (1090-1126 περίπου), συνιστοῦν βασικάς πηγάς τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐν ἔργον τοῦ Θεοφυλάκτου ἔχει συγκινήσει τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν παράδοσιν τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων. Φέρει τὸν τίτλον «Μαρτύριον τῶν Ἀγίων Ἐνδόξων Ἱερομαρτύρων ΙΕ΄ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει τῇ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένη Στρουμίτζῃ μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου».

Τὸ ἔργον αὐτὸς ἔχει πολλάκις ἰδεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, τὸν 18ον καὶ τὸν 19ον αἰῶνα, λόγῳ τῆς μεγάλης ιστορικῆς σημασίας του, διότι μᾶς περιγράφει καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει αὐθεντικὰς καὶ τεκμηριωμένας πτυχὰς τῆς ιστορίας τοῦ ἐσωτερικοῦ, κυρίως, βίου τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους, τοῦ 9ου αἰῶνος, καὶ διότι ἡ ιστορία τῶν 15 Μαρτύρων Τιβεριουπόλεως ἔχει σφραγίσει διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὰς πνευματικὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων μὲ επίκεντρον τὴν Στρώμνιτσαν καὶ τὴν Βραγαληνίτζαν.

β. Ἐκ δόσεις. Εἰδικώτερον, ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου, μεταξὺ τῶν δόπιων καὶ τὸ μνημονευθέν, ἐγένοντο κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἡ πρώτη τὸ 1741, ἡ δευτέρα τὸ 1758, ἡ τρίτη τὸ 1830 καὶ ἡ τετάρτη τὸ 1895 καὶ μεταφράσεις εἰς τὴν βουλγαρικὴν τὸ 1897 καὶ τὸ 1931.

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τὸ 1741 ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου Κωνσταντινίδου εἰς τὴν Μοσχόπολιν, δαπάναις τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Ναούμ καὶ περιλαμβάνει τὸν Βίον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μετὰ σχετικῆς Ἀκολουθίας, ἐπιμελείᾳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γκόρας Μιχαήλ, ὁ ὄποιος ἀφιερώνει τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν «Τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Ἀχριδῶν κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάσαφ».

Ἡ πρώτη αὐτὴ ἔκδοσις ἐγένετο ἀφορμῇ ὥστε νὰ ἐκδηλωθῇ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν διὰ τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Θεοφυλά-

* Ή μελέτη αὗτη προέκυψε ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασίαν δύο ἀνακοινώσεων εἰς τὴν Σόφιαν, τὸν Μάιον καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1980, ὡς καὶ μιᾶς διαλέξεως εἰς τὴν αἱθουσαν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὴν Κυριακὴν 30 Νοεμβρίου 1980.

κτου. Ήκολούθησεν ή δευτέρα ἔκδοσις ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου ἐν Βενετίᾳ, τὸ 1748, ὑπὸ τοῦ B. Finetti· μεταξὺ τῶν ἐκδοθέντων συμπεριλαμβάνεται πρωτίστως ὁ Βίος τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Ἡ τρίτη ἔκδοσις, τοῦ 1830, συνιστᾶ βελτιωμένην ἐπανέκδοσιν τοῦ Βίου καὶ τῆς Ἀκολουθίας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ἐκείνης τῆς Μοσχοπόλεως. Ἡ τρίτη αὕτη ἔκδοσις ἐγένετο εἰς Κωνσταντινούπολιν δαπάναις τοῦ μητροπολίτου Στρωμνίτσης Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου (1818-1830). Τῆς τελευταίας αὐτῆς ἐκδόσεως ἀντίτυπα καὶ ἀντίγραφα σώζονται εἰς τὴν μονὴν Ζωγράφου εἰς Ἀγιον Ὄρος.

Ἡ τετάρτη ἔκδοσις τοῦ 1895 εἶναι τοῦ Migne, τῆς σειρᾶς Patrologia Graeca. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει τὰ περισσότερα γνωστὰ ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ εἶναι ἡ καλυτέρα μέχρι σήμερον κριτικὴ ἔκδοσις, παρ' ὅλας τὰς κριτικὰς ἐλλείψεις, μερικὰς τῶν ὅποιων ἐπισημαίνομεν εἰς τὴν σχετικὴν συνάφειαν τῆς παρούσης ἔργασίας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐρεύνης τῶν ἴστορικῶν μαρτυριῶν τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Migne ἐκδιδόμενα ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου περιλαμβάνονται συγκεκριμένως εἰς τοὺς τόμους 123, 124, 125, 126 τῆς σειρᾶς Patrologia Graeca καὶ ἀπὸ πλευρᾶς θεματικῆς δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν: πρῶτον ὡς Ἐξηγήσεις εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς, δεύτερον ὡς Ὁμιλίαι ποικίλου περιεχομένου, καὶ τρίτον Ἰστορικά, εἰς τὰ ὅποια ἐμπίπτουν ὁ Βίος τῶν 15 Μαρτύρων καὶ τοῦ Κλήμεντος Ἀχρίδος ὡς καὶ πλῆθος πολὺ ποικίλων ἐπιστολῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία μετέφρασε καὶ ἐξέδωσε βουλγαριστὶ τὸ 1897 τὸν Βίον μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ὃ δὲ μητροπολίτης Βάρνης καὶ Πρεσλάβας Συμεὼν τὸ 1931 ἐξέδωσεν εἰς βουλγαρικὴν μετάφρασιν τὸ σύνολον τῶν γνωστῶν ἴστορικῶν ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου, δηλαδὴ τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὸν Βίον τῶν 15 Μαρτύρων.

γ. Προσέγγισις τοῦ θέματος. Οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ μάλιστα τῶν γειτονικῶν, πρέπει ὅχι μόνον νὰ δημιουργοῦνται ἀλλὰ καὶ νὰ καλλιεργοῦνται καὶ πρὸ παντὸς καὶ νὰ αἰτιολογοῦνται, καθ' ὃν τρόπον αὐτοὶ συνοδεύουν τὰς σχέσεις των διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἐν προκειμένῳ, οἱ πνευματικοὶ δεσμοί, εἰδικώτερον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ὡς γειτονικῶν λαῶν, πρέπει κατ' ἔξοχὴν νὰ ἔλκουν τὴν προσοχὴν τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν τοῦ γεγονότος δτι αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν λαῶν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν τομέα κατὰ τοὺς παλαιοτέρους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, εἴχον διέλθει ἀπὸ πολλὰς περιπετείας.

Ο συμπληγισμὸς τῶν λαῶν μας χρειάζεται πρωτίστως πνευματικὰ βάθρα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἀνεύρῃ ὁ ἐνδιαφερόμενος ὅχι μόνον εἰς τοὺς

πνευματικούς καρπούς τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ τῶν συναφῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς κοινῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τῆς κοινῆς λατρείας εἰς τὰ γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα πλαίσια τῆς Ὀρθοδόξου Ἔκκλησίας.

Ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου οἰκοδομοῦντες καὶ σφυρηλατοῦντες τὰς πνευματικὰς σχέσεις μεταξὺ Ὀρθοδόξων Ἐλλήνων καὶ Βουλγάρων, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ λησμονήσωμεν τὰς ἀγίας ἐκείνας μορφὰς τῆς κοινῆς πίστεως καὶ τῆς κοινῆς λατρείας τῆς Ἔκκλησίας μας, αἱ ὄποιαι ἐσφράγισαν ἰδιαιτέρως τὴν πνευματικὴν πορείαν τῶν λαῶν μας ὅχι μόνον μὲ τὸ πανορθόδοξον καὶ καθολικὸν κῦρος των, ἀλλὰ κυρίως καὶ μὲ τὴν τοπικὴν αὐτῶν ἴστορίαν καὶ αἴγλην εἰς τὰς πατρίδας μας.

Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀγίων μορφῶν, τοπικῆς ἰδιαιτέρως σημασίας, συγκαταλέγονται οἱ 15 Ιερομάρτυρες Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτσης. Οὗτοι, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, συνιστοῦν κοινὴν τῶν Ἐλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων πνευματικὴν κληρονομίαν, παρελθοῦσαν ἀλλὰ καὶ ζῶσαν ἀκόμη, ἀφοῦ μέχρι σήμερον οἱ Ιερομάρτυρες οὗτοι ἐξακολουθοῦσιν νὰ εἶναι ἰδιαιτερον ἀντικείμενον τιμητικῆς λατρείας τόσον εἰς τὴν Ἐλλάδα δσον καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Πρέπει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο νὰ ἐξάρω ἐπὶ πλέον τὸ γεγονός ὅτι ἡ χειρόγραφος περὶ αὐτῶν παράδοσις εἶναι πολὺ μεγαλυτέρας σημασίας διὰ τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος καὶ τὴν βουλγαρικὴν Ὀρθοδοξίαν, ἀπὸ δ.τι διὰ τοὺς Ἐλληνας, διότι ὁ Βίος τῶν 15 Ιερομαρτύρων, ὅπως μᾶς τὸν παρέδωσε τὸ πρῶτον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος, μᾶς περιγράφει καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει αὐθεντικάς καὶ τεκμηριωμένας, ἐπὶ τῇ βάσει ἀγνώστων «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν, πτυχὰς τῆς ἴστορίας τοῦ ἐσωτερικοῦ, κυρίως, βίου τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους, τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ. Τὰ ἴστορικά, λοιπόν, προβλήματα καὶ ἡ λατρευτικὴ πραγματικότης ὡς πρὸς τοὺς 15 Ιερομάρτυρας Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτσης διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν πνευματικὴν παράδοσιν, ἀπασχολοῦν τὴν παροῦσαν ἔρευναν.

2. Ιστορικὰ προβλήματα. Πρὶν ἡ ἀναφερθῶ εἰδικώτερον εἰς τὴν κοινὴν λατρευτικὴν πραγματικότητα πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ιερομαρτύρων, κρίνεται ἐπάναγκες νὰ ἐντοπίσω καὶ νὰ ἀναλύσω ὅσον τὸ δυνατὸν σαφέστερον τὰ κύρια ἴστορικὰ προβλήματα, τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν Τιβεριούπολιν, μὲ τὸ μαρτύριον τῶν 15 Ιερομαρτύρων, μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῶν Βουλγάρων, τοῦ 9ου αἰῶνος, ὡς καὶ μὲ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καὶ τὰς πηγὰς τοῦ βίου των.

Περὶ δὲ τῶν αὐτῶν, βεβαίως, ἡ διεθνῆς καὶ δὴ καὶ ἡ βουλγαρικὴ ἴστοριογραφία ἔχουν ἀσχοληθῆ δεόντως. Ἀντιπροσωπευτικῶς μνημονεύονται

έδω οι κυριώτεροι ὅπως: Tafel, Skabalanović, Migne, Vasilevski, Jireček, Petrit, Miletic, Argirov, Zlatarski, Συμεὼν Πρεσλάβσας, Παρθένιος Λεύκης, Beševliev, Molinghen, Papazoglou, Grujić, Radovanović, Novaković, Maslev και Dragova, οι όποιοι διάλογον ἡ πολὺ ἡσχολήθησαν ἀμέσως μὲ τὰ ἱστορικὰ προβλήματα τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομάρτυρων¹.

1. Βλ. σχετικῶς B. F in e t t i, *Theophylacto opera III*, Venetiis 1748. T. T a f e l, *De Thessalonica eiusque agro. Dissertatio geographica*, Berolini 1839 (φωτ. ἐπαν. London 1972), σ. 294. N. S k a b a l a n o v ić, *Nov istočnik za balgarskata istorija ot IX v.*, BK 1 (1858) 260-279. M igne, PG 126 (1895)151-222. G e r a s i m A r h i m, *Opisanie na Strumiškata mjestnost*, Biblioteka 3 (1896). K. J i r e č e k, *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkan Länder*, κατὰ μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ὑπὸ S. Argirov, PS 55-56(1898)223-268. L. P e t i t, *Le monastère de Notre-Dame de Pitie en Macédoine*, IRAI 6(1900)94-95. S. N o v a k o v ić, *Zakonski spomenici srpskih dršava srednjega veka*, Beograd 1912. B. Z l a t a r s k i, *Istorija na parvata bulgarska daržava I*, Sofija 1918. B. Z l a t a r s k i, *Legendata za otkrivane moscite na Tiveriupolskite mučenici*, Sofija 1922 (ἀνάτυπον). A. A n d r i j e v ić, *Strumica*, Beograd 1923. A. I š i r k o v., *Strumičko*, MP 1 (1924). S. M e r c a t i, *Poesie di Teofilatto di Bulgaria*, SB 1925, 184-185, N. R a d o j ċ ić, *Vesti Ane Komnine o Srbima*, GSND 3(1928). V. R a d o v a n o v ić, *Strumica*, NES 4(1929)487. R. G r u j ić, *Strumička Eparhija*, NES 4(1929)484. R. G r u j ić, *Tiveriopoljski Mučenici*, NES 4(1929)542. Σ u μ e ḥ v B ā p v n η c κ a i Π r e σ λ ā - β a c, *Pismata na Teofilakta Ohridski Arhiepiskop Balgarski*, Scfija 1931, σ. 239-269. A. L e r o y - M o l i n g h e n, *Les lettres de Theophylacte de Bulgarie à Grégoire Taronite*, «Byzantium» 11(1936). N. A d o n t z, *L'archevêque Theofylacte et le Taronite*, «Byzantium» 11(1936)577-578. A. L e r o y - M o l i n g h e n, *Prolégomènes à une édition critique des «Lettres» de Théopylacte de Bulgarie ou de l'autorité de la «Patrologie grecque» de Migne*, «Byzantium» 13(1938). A. Ξ a ν a λ ā t o u, *Θεοφύλακτος Βουλγαρίας καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν Ἀχρίδι*, «Θεολογία» 16(1938)228-240. V. P e t k o v ić, *Pregled crkvenih spomenika kroz povesnicu srpskog naroda*, Beograd 1950. A. M i l e v, *Teofilakt. Kliment Ohridski*. Prevod, uvod i beležki, Sofija 1955. B. Λ a o ú p - δ a, 'Η ἑορτὴ τῶν Στρωμνιτσιών. Οἱ Ἅγιοι πεντεκαίδεκα Ἱερομάρτυρες, «Μακεδονία» 1-12-1956. A. L. M o l i n g h e n, *Trois mots slaves dans les Lettres de Théophylacte de Bulgarie*, AlPhOS 6(1938)111-117. R. K a t ič ić, *Bιογραφικά περὶ Θεοφύλακτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος*, EEBΣ 30(1961)364-385. R. K a t ič ić, *Aī πρὸς Πακούριανοὺς ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοφύλακτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος*, EEBΣ 30(1961). I. S n e g a r o v, *Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida*, «Byz. Bul.» 1(1962)79-119. V. B e š e v l i e v, *Die protobulgarische Inschriften*, Berlin 1963. P. G a u t i e r, *L'episcopat de Théophylacte Hephaistos archevêque de Bulgarie*, REB 21(1963)159-178. R. K a t ič ić, *Korespondencija Teofilakta Ohridskog kao izvor za historiju srednjovjekovne Makedonije*, ZRVI 8(1964)77-188. L. P a v l o v ić, *Kultovi lica kod Srba i Makedonaca*, Smederevo 1965. V. B e š e v l i e v, *Ein night genügend anerkannte hagiographische Quell*. B. Fest-schrift Dölder, Heidelberg 1966. A. M i l e v, *Gäckite žitija na Kliment Chrildski*, Sofija 1966. I. Božilov, *Pismata na Teofilakt Ohridski katoistoričeski izvor*, Sofija 1967. N. D r a g o v a, *Starobalgarskite izvori na živieto za petnadesette Tiveriupolski mučenici ot Teofilakt Ohridski*, SB 2(1970)105-131. S. M a s l e v, *Izvori za bulgarskata istorija*, XIX, Sofija 1974 (περὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομάρτυρων τοῦ Θεοφύλακτου ἄρ-

Ἐν τούτοις, πολλὰ σημεῖα ἐκ τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων, μένουν εἰσέτι ἀδιευκρίνιστα ἢ ὅχι ἀρκούντως πειστικά ἐν ἀναφορᾷ, κυρίως, πρὸς τοὺς 15 Ιερομάρτυρας· εἰς αὐτὰ τὰ τελευταῖα θὰ ἐπιμείνω κυρίως.

Κατὰ τὸν Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ἡ πόλις τοῦ μαρτυρίου τῶν 15 Ιερομαρτύρων καλεῖται «Τιβεριούπολις, ἡ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένη Στρούμμιτζα»¹. Οἱ Tafel, Jireček, Zlatarski, Papazoglou, τῶν δοπίων τὰς θέσεις ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Dragova, ὑποστηρίζουν ἡ δέχονται, κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς συγκεκριμένας μαρτυρίας τουλάχιστον τὸ ἀρχαιότερον μέχρι τοῦ 9ου καὶ 10ου αἰῶνος, ὅτι εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ὑπῆρχε ρωμαϊκὸς ἢ πρωτοβυζαντινὸς οἰκισμὸς «Τιβεριούπολις» εἰς τὴν περιοχὴν περίπου τῆς Στρωμνίτσης, τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, διότι αἱ πηγαὶ τὴν ἀγνοοῦν (Tafel, Papazoglou)², ἐνῶ οἱ 15 Μάρτυρες ἥθλησαν εἰς τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς γραπτῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως τῶν Ἑλληνικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἡ φήμη τῶν ἔξηπλώθη μέχρι τῆς Μακεδονίας (Jireček)³ ἢ τὸ πιθανότερον τὰ ίερὰ αὐτῶν λείψανα μετεφέρθησαν ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Στρώμνιτσαν μὲν τὰς γνωστὰς μετοικήσεις Ἑλλήνων τὸ 809/810 ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (802-811) λόγῳ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν λειψάνων συνεδέθη καὶ ἡ ὄνομασία τῆς πόλεως τοῦ μαρτυρίου Τιβεριούπολις (Zlatarski)⁴. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν προμνημονευθέντων Tafel, Jireček, Zlatarski, Papazoglou εἰς πολλὰ καίρια σημεῖα εἶναι μόνον ὑποθετική, ἐν πολλοῖς δὲ ἐστηριγμένη εἰς παρεμρηγείαν τῶν πηγῶν, ἐν προκειμένῳ δὲ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοφύλακτου.

Οἱ Tafel, ἐν προκειμένῳ, ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ταυτότητα Τιβεριουπόλεως καὶ Στρωμνίτσης, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Φρυγίας, ὡς ἐὰν μόνον αὐτῇ νὰ ὑπῆρχε⁵. Πάντως, ἡ ἀμφιβολία τοῦ Tafel ἔχει παρασύρει

χιεπισκόπου Βουλγαρίας). J. P o p o v i č, Žitija Svetih, Beograd 1977. Π αρ θ ε ν ί ο ν Λ ε ύ κ η ζ, Žitija na Balgarski Sveci, Sofija 1979. Γ. Θ ε σ ο χ α ρ ί δ ο ν, Ἰστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς Μέσους Χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980. Ἄ. Θ. Ἄ γ γ ε λ ο - ο ύ λ ο ν, Βόρειος Μακεδονία. Ο ‘Ελληνισμὸς τῆς Στρωμνίτσης, Θεσσαλονίκη 1980.

1. ‘Ο Θεοφύλακτος τιτλοφορεῖ τὸ ἔργον του περὶ τοῦ βίου τῶν 15 Ιερομαρτύρων ὡς ἔξῆς ἐπὶ λέξει: «Μαρτύριον τῶν Ἀγίων Ἐνδόξων Ιερομαρτύρων IE» τῶν ἐν Τιβεριουπόλει τῇ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένῃ Στρούμμιτζῃ μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δυσσεβοῦς Ιουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου», MPG 126, στ. 151-152.

2. Βλ. Tafel, ἔ.ἄ., σ. 294, σημ. 10, καὶ Papazoglou, ἔ.ἄ., σ. 254-255.

3. K. Jireček, (κατὰ μεταφ. Argirov, σ. 243-248). Πρβλ. Papazoglou, ἔ.ἄ., σ. 254-255 καὶ Zlatarski, Legendata..., ἔ.ἄ., σ. 28-29.

4. Zlatarski, ἔ.ἄ., σ. 29-35, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία.

5. Tafel, ἔ.ἄ., σ. 294, ὑποσ. 10: «...Omisit Theophylacti locum Wesselingius ad Hieroclem (itinerar. pag. 688), ubi agitur de Tiberiopoli Phrygiae». Πλὴν τῆς Τιβεριουπόλεως Φρυγίας εἶναι μεμαρτυρημέναι καὶ Τιβεριουπόλεις Πισιδίας καὶ Ἀρμενίας καὶ Κύπρου.

δόλους τοὺς μετέπειτα ἀσχοληθέντες μὲ τὸ θέμα καὶ δὴ τοὺς Jireček, Zlatarski καὶ Papazoglou.

Περαιτέρω, ὁ Jireček παραθέτει μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἀρκετὰ τοπωνύμια ἀγίων εἰς τὴν βαλκανικήν χερσόνησον (παρὰ Argirov, σ. 225-233). Εἰς πρόσφατον ἔρευνάν μου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ο Μέγας Βασίλειος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους»¹, συμπληρώνω τὴν εἰκόνα αὐτήν τοῦ Jireček, διότι ἐντοπίζω, συμφώνως πρὸς τὰ ἐπίσημα δημογραφικὰ δεδομένα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τοῦ 1971, τὴν ὑπαρξίαν 660 οἰκισμῶν σήμερον μόνον εἰς τὴν ἑλληνικήν χερσόνησον, φερόντων ὀνομασίας ἀγίων, καθολικῶν καὶ τοπικῶν, πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ ἐπὶ γῆς ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Παναγίας. «Ολα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μᾶς δείχνουν τὴν μεγάλην θρησκευτικήν παράδοσιν περὶ τῶν ἀγίων τούτων μορφῶν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν, οἱ ὄποιοι καὶ τὰς καθιέρωσαν διὰ τῆς ὀνοματοθεσίας των εἰς τόπους καὶ οἰκισμούς.

Ο Jireček προσπαθεῖ νὰ προχωρήσῃ ἀκόμη περισσότερον, νὰ ἔξηγήσῃ, δηλαδή, μερικὰ τοπωνύμια, ὡς μεταδοθέντα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μέσῳ κάποιας τιμητικῆς λατρείας. Κατὰ τὴν συμπερασματικὴν ἀντίληψιν τοῦ Jireček, τὴν μεταφορὰν κάποιας τιμητικῆς λατρείας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἥκολούθησε καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ τόπου τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς πρώτης τιμητικῆς λατρείας κάποιου ἀγίου. Πρὸς ὑποστήριξιν ὅμως τῆς δευτέρας αὐτῆς θέσεώς του δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀνεύρῃ περισσότερα ἀπὸ τέσσερα παραδείγματα καὶ ταῦτα πολὺ ἀμφίβολα καὶ συζητήσιμα. Π.χ., ἡ ὀνομασία Σαρδικὴ τῆς ὁμωνύμου πόλεως προήλθεν ἐκ τῆς εὐρείας διαδόσεως ἐκεῖ τῆς μνήμης τοῦ Ἀγίου Θεράποντος ἐκ Σάρδεων τῆς Μ. Ἀσίας· τὸ τοπωνύμιον Εὐχάϊτα τοῦ ὁμωνύμου οἰκισμοῦ τῆς Μακεδονίας παρὰ τὰς Σέρρας (Εὐχάϊτα, Ἰεφαΐτοι, Ἰέζεβο, Ἐξιοβα, Νεζιόβα, Νίζβα) προήλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ καὶ κυρίως εἰς Σέρρας τῶν ἐξ Εὐχαϊτῶν δύο Θεοδώρων, τοῦ Τύρωνος καὶ τοῦ Στρατηλάτου· τὸ τοπωνύμιον αἱ Κολοσσαὶ τοῦ ὁμωνύμου οἰκισμοῦ παρὰ τὸ Κιουστεντίλιον τῆς Βορείου Μακεδονίας προήλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ τοῦ εἰς τὰς ἀρχαίας Κολοσσάς ιδιαιτέρως τιμωμένου ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τέλος τὸ τοπωνύμιον Τιβεριούπολις τῆς ὁμωνύμου πόλεως, τῆς μετέπειτα Στρωμίτσης, προήλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ τῶν εἰς τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Μ. Ἀσίας μαρτυρη-

Πρβλ. Migne, PG 125, 433-434, καὶ Zlatarski, Legenda..., σ. 28. Ἐπίσης, ἐκ τοῦ Τιβερίου Ιουλίου Καίσαρος (14-37 μ.Χ.) ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως Τιβεριάδος τῆς Παλαιστίνης. Πρβλ. ΘΗΕ 11(1967)758.

1. 'Υπὸ δημοσίευσιν εἰς τὸν τόμον περὶ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τίτλον: «Ο Μ. Βασίλειος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους σήμερον».

σάντων Πεντεκαίδεκα Ιερομαρτύρων (αὐτόθι, σ. 233-248). Τὰ τρία πρῶτα παραδείγματα εἶναι δυνατὸν νὰ συζητηθοῦν, τὸ τέταρτον ὅμως περὶ Τιβεριουπόλεως καὶ Στρωμνίτσης στηρίζεται εἰς ὑποθέσεις καὶ ὑπερβολικὰς ἐκτιμήσεις μὴ ἀποδεικνυομένας ἐκ τῶν πηγῶν.

Θέτω ὑπὸ βάσανον τὰ ἐπιχειρήματά του. Πρῶτον, ὁ Jireček, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ μᾶς βεβαιώνει τὴν ὑπαρξίν ἐπὶ ἀσιατικοῦ ἐδάφους τριῶν Τιβεριουπόλεων, τῆς Βιθυνίας, τῆς Πισιδίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους ἄλλων τριῶν, τῆς Μακεδονίας (Στρωμνίτσης), τῆς Θράκης (παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν) καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης (Βάρνα), ἐν τούτοις ἀπορρίπτει ὑσυζητητὶ τὴν ὑπαρξίν τῶν εὐρωπαϊκῶν Τιβεριουπόλεων καὶ δὴ τῆς μακεδονικῆς, μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι τὰς ἀγνοοῦν διότι τὰς ἔγραφα (χρυσόβουλλα κ.λ.), πλὴν μερικῶν ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν.

‘Ἄλλ’ ὁ Προκόπιος, ως γνωστόν, δὲν μνημονεύει δλας τὰς μέχρι τῶν ἡμέρῶν του πόλεις παρὰ μόνον ἐκείνας τῶν ὅποιων τὰ δχυρωματικὰ ἔργα ἥσαν κατεστραμμένα καὶ ἔχρηζον ἐπιδιορθώσεων. Οὕτω, π.χ., ἡ Θεσσαλονίκη οὐδόλως μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου, διότι τὰ φρούρια καὶ τὰ κάστρα τῆς πόλεως δὲν ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ἐπισκευῆς.

Οὕτε ἐξ ἄλλου, δύναται νὰ προσαχθῇ ὡς μαρτυρία κατὰ τῆς ὑπάρξεως μακεδονικῆς Τιβεριουπόλεως τὸ γεγονός ὅτι τὰ σωζόμενα ἐπίσημα πολιτειακὰ κείμενα καὶ δὴ τὰ χρυσόβουλλα τοῦ Βασιλείου Β' (956-1025) ἀγνοοῦν τὴν δονομασίαν μακεδονικῆς Τιβεριουπόλεως, διότι ἀπλούστατα εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν πολιτειακὴν τότε ὁρολογίαν ἡ ἄλλη δονομασία Στρωμνίτσα, ἐνῷ ἡ προηγουμένη Τιβεριουπόλις παρέμεινε συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἴστορίαν καὶ ὁρολογίαν τοῦ τόπου μνημονευομένη ὑπό τινων ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν καὶ κειμένων.

‘Ἀκριβῶς αἱ τελευταῖαι πηγαὶ εἶναι αἱ αὐθεντικῶτεραι, διότι αὐταὶ μᾶς διασώζουν τὰς δονομασίας τῶν ἐπισκοπῶν καὶ μὲ αὐτὰς καὶ τὰ ἀρχαιότερα τοπωνύμια αὐτῶν, διότι τὰ τελευταῖα προσδιώριζον μέχρι τότε ἀκριβέστερον τὸ γεωγραφικόν στίγμα τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν. Οὕτω, λοιπόν, μεμαρτυρημένως ἔχομεν ἐπισκοπὰς «Τιβεριουπόλεως ἥτοι Στρουμίτζης» καὶ ἀντιστρόφως «Στρουμίτζης ἥτοι Τιβεριουπόλεως»· ἐπίσης «Καστορίας ἥτοι Νεκταριουπόλεως», «Κοριτζᾶς ἥτοι Σελασφόρου», «Σισανίου ἥτοι Σιστιουπόλεως» κ.λ.¹ Ἡ διάσωσις, λοιπόν, τοῦ ἀρχαιοτέρου τοπωνυμίου μετὰ τῆς νέας δονομασίας τῆς Ἐπισκοπῆς ὑποδηλοῦ σαφῶς τὴν προϋπάρξασαν γεωγραφικὴν οἰκιστικὴν κατάστασιν καὶ συνέχειαν, ἡ δποία διασώζεται σαφῶς εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος κ.ξ. Ἐπὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν στηριχθεὶς δὲ Θεοφύλακτος, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, μᾶς πλη-

1. Ἀγγελοπούλον, ἔ.ά., σ. 40.

ροφορεῖ διὰ τὴν μακεδονικὴν Τιβεριούπολιν «ἐπὶ τῷ βιορείῳ μέρει τῆς Θεσσαλονίκης διακειμένην καὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς τῶν Ἰλλυριῶν γῆς προσεχῶς συγκειμένην»¹ καὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικός.

Δεύτερον, ὁ Jireček, παρασυρόμενος ἀπὸ τὰς μνημονευθείσας ἥδη ἀμβολίας τοῦ Tafel, προχωρεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ὁ Θεοφύλακτος, καθ' ὃν τρόπον συγχέει τὴν Φρυγίαν μὲν τὴν Μακεδονίαν, διότι θέλει τοὺς Μάρτυρας τῆς Φρυγίας Θεόδουλον καὶ Τατιανὸν μαρτυρήσαντας «ἐν Μακεδονίᾳ»², κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μεταφέρει εἰς τὴν Στρωμνίτσαν τῆς Μακεδονίας γεγονός, δπερ ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἡ ἄποψις αὕτη τοῦ Jireček ἀπαιτεῖ πολλὴν προσοχήν, διότι οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν, πλὴν τῆς ὑποθέσεως Jireček, διαθέτομεν ὅτι τὸ μαρτύριον ἔλαβε χώραν εἰς κάποιαν Τιβεριούπολιν, προφανῶς τὴν πλησιεστέαν εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐπὶ ἀσιατικοῦ ἐδάφους, καὶ διότι τὸ γεωγραφικὸν λάθος εἰς τὸ ὄποιον ὑποτίθεται ὅτι ὑποπίπτει ὁ Θεοφύλακτος ἡμπορεῖ νὰ μὴ εἶναι ἴδικόν του ἀλλὰ τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ βίου τούτου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Θεοφυλάκτου. Οἱ Μάρτυρες οὗτοι εἶναι τρεῖς κατὰ τὴν ἔξῆς σειράν μνημονεύσεως ὑπὸ τῶν πηγῶν: «Μακεδόνιος, Θεόδουλος, Τατιανός»³: οὐδόλως ἀποκλείεται σύγχυσις μεταξὺ «Μακεδονίας» καὶ «Μακεδονίου», ἀφοῦ ὁ Μακεδόνιος δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου. Ἡ τοῦ Migne τελευταία ἔκδοσις, εἰς τὴν ὄποιαν ἐστηρίχθησαν οἱ B. Finetti διὰ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν καὶ Συμεὼν Βάρνης καὶ Πρεσλάβας (1931), S. Maslev (1974) καὶ Παρθένιος Λεύκης (1979) διὰ τὴν βουλγαρικὴν μετάφρασιν καὶ τὰς σχετικὰς κριτικὰς παρατηρήσεις, γέμει πολλῶν λαθῶν, καθ' ὃσον στηρίζεται εἰς ἐν καὶ τὸ μοναδικὸν μέχρι σήμερον χειρόγραφον τῆς Βιβλιοθήκης Boldeiana τῆς Ὁξφόρδης (ἐν Giar. Baroce. f. 589r-f. 621v), τὸ ὄποιον ὅμως εἶναι τὸ χειρότερον εἰς τὸ εἰδός του.

Ο Zlatarski ἐν συνεχείᾳ ἀμφιβάλλει καὶ αὐτὸς διὰ τὴν πληρότητα τῆς βασικῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Jireček, ἀσχέτως ἂν καὶ οὗτος περιπίπτει εἰς σειράν ἄλλην σφαλμάτων.

Ο Zlatarski, ἐν προκειμένῳ, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἔξηγήσῃ τὴν βαθεῖαν τοπικὴν σύνδεσιν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μετὰ τῆς Στρωμνίτσης, δέχεται μεταφορὰν ἐκ M. Ἀσίας ὅχι τόσον τῆς τιμητικῆς λατρείας διὰ τῆς λογίας

1. MPG 126, σ. 176.

2. Αὐτόθι, στ. 168: «αβ'. Ἐν Μακεδονίᾳ δὲ Θεόδουλος καὶ Τατιανός, ἀνδρες εὐσεβεῖς καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες, εἰς ναὸν εἰδωλικὸν εἰσελθόντες νυκτός, τὰ ἐκεῖσε συνέτριψαν εἰδωλα...». 'Ο Migne τὴν σύγχυσιν μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Φρυγίας, ὅπου ἐμαρτύρησαν οἱ τρεῖς μάρτυρες Μακεδόνιος, Θεόδουλος καὶ Τατιανός, ἀποδίδει μᾶλλον εἰς lapsus memoriae τοῦ Θεοφυλάκτου.

3. Bλ. Migne, PG 67, 417-418· 1245-1249. Πρβλ. καὶ R. Janin, εἰς BS 8, 445-446.

θρησκευτικής παραδόσεως μέσω τῶν ἐλληνικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ὅπως θέλει ὁ Jireček, ὃσον ίερῶν τινων λειψάνων, τὰ ὅποια συνετέλεσαν πλέον συγκεκριμένως εἰς τὴν βαθυτέραν τιμητικὴν καθιέρωσίν των ἐν Βορειοανατολικῇ Μακεδονίᾳ μὲν ἐπίκεντρον τὴν Στρώμνιτσαν, ἡ ὅποια, ἐπειδὴ οἱ Ιερομάρτυρες οὗτοι ἐμαρτύρησαν εἰς Τιβεριούπολιν Μ. Ἀσίας, ἐδέχθη καὶ δευτέραν ὀνομασίαν «Τιβεριούπολις»¹.

Ο Zlatarski, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεώς του αὐτῆς, προβάλλει δύο βασικὰ δι’ αὐτὸν ἐπιχειρήματα: πρῶτον ὅτι ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐγένετο διὰ κάποιας μετοικίσεως χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν, ἡ ὅποια εἶχε διπλοῦν σκοπόν, τὴν ἐνίσχυσιν ἀφ’ ἐνδὸς τῶν συνόρων ἔναντι τῶν ἐκ Βορρᾶ βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ εἰς τὴν ὑποβοήθησιν ἀφ’ ἐτέρου τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων «ἀνὰ τὰς Σκλαυνίας» (τοιαῦται μετοικίσεις ἐγένοντο τὸ 809/810) καὶ δεύτερον ὅτι, ἐξ ὅσων μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Θεοφύλακτος περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τῶν 15 Ιερομαρτύρων ἐπὶ Βόριδος, εὑρέθησαν τὰ λείψανα ὅχι 15 ἀλλὰ 5 Ιερομαρτύρων, αὐτά, δηλαδὴ, τὰ ὅποια εἶχον μεταφέρει οἱ ἐποικισθέντες ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν, διότι ἔὰν εἶχον ἄπαντες οἱ 15 μαρτυρήσει εἰς Στρώμνιτσαν, θὰ ἔπρεπε νὰ εὑρεθοῦν ὅλων τὰ λείψανα².

Τὰ δύο αὐτὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Zlatarski, κρινόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, δὲν εὐσταθοῦν. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν ὅτι, ναὶ μὲν συνετελέσθη, κατὰ τὸν Θεοφάνην, τοιαῦτη μετοίκισις ἐκ τῶν θεμάτων τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 809/810 Ρωμαίων στρατιωτῶν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των «ἐπὶ τὰς Σκλαυνίας», δησοῦ καὶ ἡ περιοχὴ Στρυμόνος-Στρωμνίτσης, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ αὐτόθι ἐλληνικοῦ στοιχείου, πλὴν ἡ μετοίκισις αὐτὴ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ὡς ἀναγκαστικὸς ἐκπατρισμὸς καὶ δι’ αὐτὸν ἔληξεν οὗτος μόλις ἐντὸς διετίας, διότι, συμφώνως πάλιν πρὸς τὸν Θεοφάνην, πρὸ τῆς προελάσεως τῶν Βουλγάρων τοῦ Κρούμου τὸ 812 ἐγκατέλειψαν οἱ βυζαντινοὶ μέτοικοι στρατιῶται τὴν περιοχὴν Στρυμόνος-Στρωμνίτσης μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἀσφαλδῶν³. Καὶ τίθεται τὸ κρίσιμον ἐρώτημα, τὸ ὅποιον ἀνατρέπει τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα τοῦ Zlatarski: Ἡτο δυνατὸν ἐντὸς διετίας ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας νὰ καθιερωθῇ

1. Zlatarski, Legenda, ἔ.ἄ., σ. 31.

2. Αὐτόθι, σ. 29-31.

3. Θεοφάνης, ἔκδ. de Boor, σ. 486, 10: «Τούτῳ τῷ ἔτει Νικηφόρος μετὰ τὰς ἀθέους ὑπεξελεύσεις τὰ στρατεύματα πάντῃ ταπεινῶσαι σκεψάμενος Χριστιανοὺς ἀποικίσας ἐκ παντὸς θέματος ἐπὶ τὰς Σκλαυνίας γενέσθαι προσέταξεν, τὰς δὲ τούτων ὑποστάσεις πιπράκεσθαι. Καὶ ἦν αἰχμαλωσίας οὐκ ἔλαττον τὸ πρᾶγμα πολλῶν ἐξ ἀνοίας βλασφημούντων καὶ ἔχθρῶν αἰτούντων, ἐτέρων δὲ περὶ τοὺς γονικοὺς τάφους θρηνούντων καὶ τοὺς ἀποθανόντας μακαριζόντων». Καὶ Θεοφάνης, αὐτόθι, σ. 496, 5. Πρβλ. Γ. Θεοχαρίδης, σ. 224-226.

τοσοῦτον βαθέως ἡ τιμητικὴ λατρεία τῶν 15 Ἱερομαρτύρων εἰς τὴν περιοχὴν Στρωμνίτσης; Ὁχι, βεβαίως, διότι ἡ διαδικασία καὶ ἡ ἔξέλιξις καθιερώσεως οίασδήποτε τιμητικῆς λατρείας, καὶ μάλιστα ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, προϋποθέτει ἐμπέδωσιν αὐτῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν μετὰ ἀπὸ μακρὰν καὶ δὴ εἰρηνικὴν χρονικὴν περίοδον, ἡ δοπία δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ κατὰ τὸν πολυτάραχον 9ον αἰῶνα καὶ δὴ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ, λόγῳ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἐδαφῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Ἡ τιμητική, λοιπόν, λατρεία τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Στρωμνίτσης ἔπρεπε νὰ προϋπῆρχε πολλὰς δεκαετίας πρὶν ἐρριζωμένη εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βορειοανατολικῆς Μακεδονίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν μακεδονικὴν Τιβεριούπολιν, τὴν μετέπειτα Στρώμνιτσαν, ἀνάγουσα τὰς ἀρχὰς αὐτῆς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος, καὶ δὴ τὸ 362, ἔτος τοῦ μαρτυρίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Τὸ δεύτερον βασικὸν ἐπιχείρημα τοῦ Zlatarski περὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν Ἱερῶν λειψάνων 5 ἐκ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἀπὸ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ Βόριδος εἰς Βραγαληνίτζαν, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοφυλάκτου, εἶναι ἀπορριπτέον, διότι στηρίζεται εἰς παρερμηνείαν τῶν λεγομένων τοῦ Θεοφυλάκτου¹. Οὗτος σαφῶς ὅμιλεῖ ὅτι ἀνευρέθησαν αἱ λάρνακες ὅλων τῶν Ἱερομαρτύρων τούτων καὶ ὅτι ἐπετράπη τελικῶς ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα Στρωμνίτσης ἡ παραχώρησις εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ Βόριδος μόνον τριῶν «τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀγίων μόνον ἄραντες, λέγω δέ, Τιμόθεον, Κομάσιον καὶ Εὐσέβιον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν Τιβεριούπολει καταλιπεῖν»² καὶ ἄλλων δύο ἀργότερον, ἐπὶ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Συμεών, υἱοῦ τοῦ Βόριδος «Σωκράτην τε καὶ Θεόδωρον»³. Τὸ δόλον, λοιπόν, σκηνικὸν τῆς περιγραφῆς τοῦ Θεοφυλάκτου δὲν ἀφήνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἐκ τῶν 15 ἀνευρεθέντων Ἱερῶν λειψάνων κατόπιν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Στρώμνιτσαν πρωτοβουλίᾳ τοῦ Βόριδος, τὰ 5 μετεφέρθησαν εἰς Βραγαληνίτζαν, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου συνθήκας⁴.

1. Zlatarski, Legendata, ἔ.ἄ., σ. 31.

2. Θεοφυλάκτον, ἔ.ἄ., σ. 205D.

3. Αὐτόθι, σ. 213A.

4. Αὐτόθι, σ. 201C-205C. Ἡ μετακομιδὴ ἔλαβε χώραν πιθανότατα τὴν 29 Αὐγούστου, διότι κατὰ τὸ Εὐαγγελιστάριον τοῦ Βατικανοῦ, τὸ γνωστὸν ὡς Assemanov, ἐκ τοῦ 10 μ.Χ. αἰῶνος, τὴν 29 Αὐγούστου ὅγομεν τὸ δεύτερον «τὴν μνήμην τῶν ἀγίων τῆς Στρούμνιτσης Τιμοθέου, Θεοδώρου, Εὐσέβιου καὶ τῶν λοιπῶν», αὐτῶν, δηλαδὴ, τῶν τριῶν τὰ Ιερὰ λείψανα μετεφέρθησαν εἰς Βραγαληνίτζαν. Ἐξ ὅλου, συμφώνως πρὸς ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ διαίσθησιν αἱ ἀνακομιδαὶ καὶ μετακομιδαὶ λειψάνων ἐλάμβανον χώραν θερινοὺς συνήθως μῆνας (γνώμη καθηγητοῦ Ἰω. Φουντούλη)· τὸ ὑπὸ τοῦ Θεο-

΄Ημεῖς φρονοῦμεν μετὰ τοῦ Θεοφυλάκτου ὅτι ἡ βυζαντινὴ Στρώμνιτσα ἐκαλεῖτο προηγουμένως καὶ Τιβεριούπολις, ὥχι ἔνεκα τῆς μεταφορᾶς τῆς τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ιερομαρτύρων ἡ τῆς φιλοξενίας τῶν λειψάνων εἰς τὸν οἰκισμὸν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἔνεκα κάποιου ἰσχυροῦ τῆς Γῆς αὐτοκράτορος μὲ τὸ ὄνομα Τιβέριος, ὁ ὄποιος τὸ ἀρχαῖον "Αστραιον, εἰς τὴν περιοχὴν περίπου τῆς βυζαντινῆς Στρωμνίτσης, μετωνόμασεν εἰς Τιβεριούπολιν, ὅπως συνήθως ἐγίνετο καὶ γίνεται μέχρι σήμερον. Αὐτοκράτορες μὲ τὸ ὄνομα «Τιβέριος» ὑπῆρξαν τρεῖς: ὁ πρῶτος (14-37 μ.Χ.), ὁ δεύτερος (578-582 μ.Χ.) καὶ ὁ τρίτος (689-705 μ.Χ.)¹. Ἔνδειξις συγκεκριμένη ὑποστηρίξεως τῆς ἡμετέρας ἐκδοχῆς εἶναι αἱ μέχρι σήμερον διασωζόμεναι εἰς τὴν Στρώμνιτσαν ὀνομασίαι «Τιβέριος Λόφος» ἢ «Βασιλικὸς Λόφος», ἀναφερόμεναι εἰς τὸν κεντρικώτερον δεσπόζοντα λόφον ἄνωθεν τοῦ κυρίως οἰκισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὄποιου λόφου ἔκειτο ἀσφαλῶς ἡ ἀκρόπολις, τείχη τῆς ὄποιας διατηροῦνται μέχρι σήμερον². Ἐπὶ κάποιου, λοιπόν, Τιβερίου, ἐκ τῶν μνημονευθέντων τριῶν, πρέπει νὰ ἴδρυθῃ καὶ ὠχυρώθῃ ἡ ἀκρόπολις αὕτη. Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου αὐτοῦ, ἡ ἀκρόπολις καὶ ὁ πέριξ οἰκισμὸς ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν «Τιβεριούπολις», ὁ δὲ λόφος ἀποκαλεῖται ἔκτοτε «Τιβέριος Λόφος» ἢ «Βασιλικὸς Λόφος»· μετὰ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς συνεδέθη ἡ ἄλλη βυζαντινοσλαβικὴ ὀνομασία τοῦ ἴδιου οἰκισμοῦ «Στρώμνιστα». Κατὰ τὴν περίοδον, δηλαδή, τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ἡ Τιβεριούπολις τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου δέχεται καὶ τὴν ὀνομασίαν «Στρώμνιτσα», ἀπαντῶσαν εἰς τοὺς βυζαντινὸὺς συγγραφεῖς καὶ προελθοῦσαν προφανῶς ἐκ παραπάταμον τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Στρούμα, τῆς τελευταίας ταύτης ὀνομασίας οὐστῆς παραλλαγῆς τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν πάλιν ὀνομασίας Στρυμῶν³. ἡ δευτέρα ὀνομασία «Στρώμνιτσα» σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησε τελικῶς τῆς ἄλλης.

Διατί, λοιπόν, νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν περίπτωσιν ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς Τιβεριούπολεως, τῆς μετέπειτα Στρωμνίτσης, νὰ ἐκλήθησαν οὕτω καὶ οἱ 15 Ιερομάρτυρες, ὅπως εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἔχει συμβῆ, π.χ., ἡ ἀγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ, τῆς ὄποιας τὰ θαυματουργὰ ιερά λείψανα μετέφερεν ὁ Ἀσὲν Β' εἰς τὸ Τύρνοβον δὲν ἐδάνεισε τὸ τοπωνύμιόν της εἰς τὸ Τύρνο-

φυλάκτου περιγραφόμενον σχετικὸν σκηνικὸν περὶ μακρᾶς καὶ πολυπληθοῦς καὶ μεγαλοπρεποῦς πομπῆς ἀπὸ Βραγαληνίτης μέχρι Στρωμνίτσης καὶ τανάπαλιν ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἄποψιν αὐτῆν.

1. Radovanović, ε.ἀ., 482, καὶ Ἀθ. Ἀγελοπούλου, Βόρειος Μακεδονία, σ. 27.

2. Ἀγελοπούλου, ε.ἀ., σ. 18, ὅπου δημοσιεύεται ὡς «Εἰκ. 1. Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως Στρωμνίτσης ἐπὶ τοῦ Τιβερίου Λόφου».

3. Ἀγελοπούλου, ε.ἀ., σ. 27. Πρβλ. καὶ Tafel, ε.ἀ., σ. 294, ὑποσ. 10: «Strumitza (variatur in formis) autem est forma Slavorum diminutiva vocis Strymon».

βον, ἀλλ’ ἀντιθέτως ἀπεκλήθη «Τυρνοβιανή»· ἐν συνεχείᾳ μεταφερθὲν τὸ λείψανόν της εἰς τὴν Σερβίαν ἀπεκλήθη «Σερβίς» καὶ εἰς τὸ Ἱάσιον «Ἰασινή»¹.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ύποτιθεμένη πτῶσις τοῦ Θεοφυλάκτου εἰς τόσον κολοσσιαῖον ἴστορικὸν λάθος ἔρχεται εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν, γενικῶς ἀποδεκτήν, αὐθεντικότητα καὶ ἐγκυρότητα τῶν πληροφοριῶν του περὶ προσώπων καὶ γεγονότων, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἴστοριαν τῆς Πρώτης Ἐκκλησίας (α' μέρος), δσον καὶ ὡς πρὸς τὸν βίον τῶν 15 Μαρτύρων (β' μέρος), τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν «Πρωτοβουλγάρων» (γ' μέρος) καὶ τὴν θαυματουργικὴν ἐπίδρασιν τῶν 15 Τερομαρτύρων εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν (δ' μέρος)².

Ἄλλο πρόβλημα. Οἱ Ιερομάρτυρες οὗτοι ἦσαν 15 ἢ 16; Ὁ Θεοφύλακτος ἐπιγράφει τὸ σχετικὸν ἔργον «Μαρτύριον τῶν Ἀγίων Ἐνδόξων Ιερομαρτύρων ΙΕ'» καὶ εἶναι, ἐν προκειμένῳ, ἀπολύτως σαφής. Ἡ χειρόγραφος ὅμως παράδοσις τοῦ βίου ὁμιλεῖ περὶ 16 Ιερομαρτύρων. Ἡ σύγχυσις ἐντοπίζεται εἰς τὸν δεύτερον Ιερομάρτυρα, τὸν Κομάσιον, δ ὁποῖος, ἔχω τὴν γνώμην, ἐκαλεῖτο ὁ ἴδιος καὶ Ἐτιμάσιος «Κομάσιος ὃς καὶ Ἐτιμάσιος», ὅπως ὁρθῶς συμπληρώνει ὁ Finetti³. οὕτω μετέφρασαν εἰς τὴν βουλγαρικὴν οἱ προμνημονευθέντες Συμεών, Maslev καὶ Παρθένιος⁴. Οἱ Συναξαρισταί, παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν λανθασμένην χειρόγραφον παράδοσιν, διαστέλλουν μεταξὺ Κομασίου καὶ Ἐτιμασίου καὶ τοὺς κάμνουν οὕτω 16. Εἰς τὸν ύποτιθέμενον δεύτερον μάλιστα, τὸν Ἐτιμάσιον, τὸν δόποιον δὲν γνωρίζουν ποῦ νὰ τὸν κατατάξουν, διότι τίποτε περὶ αὐτοῦ δὲν λέγει ὁ Βίος τοῦ Θεοφυλάκτου, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξε ποτέ, οὔτε μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων (Τιμοθέου, Θεοδώρου), ἢ μεταξὺ τῶν ιερέων (Ιωάννου, Σεργίου, Θεοδώρου, Νικηφόρου), ἢ μεταξὺ τῶν διακόνων (Βασιλείου, Θωμᾶ), ἢ τέλος μεταξὺ τῶν μοναχῶν (Ιεροθέου, Δανήλ, Χαρίτωνος, Σωκράτους, Κομασίου, Εὐσεβίου), ἀφιερώνουν μόνον λογοπαίγνιον:

«Εἰς τὸν Ἐτιμάσιον. Ἀφαιρεθείσης συλλαβῆς πρώτης, μακαρ.

Κλῆσις παριστᾶ ἡν ἔχεις τιμὴν ἄνω»⁵.

1. Θ. Ζ ἡ σ. η, ‘Η Ἀγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ καὶ ἄγνωστος κανὼν τοῦ Μελετίου Συρίγου εἰς αὐτὴν, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 4 καὶ 8-9.

2. Θεοφύλακτος, Μαρτύριον, ἔ.ἀ., στ. 152-176, 176-188, 190-201, 201-222.

3. Βλ. Migne, PG 126, στ. 174, «17. Ex horum numero fuere Timotheus, Comasius, (qui et Etimasius), Eusebius...».

4. Maslev, ἔ.ἀ., σ. 160-161.

5. Βλ. ‘Ο Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τ. ια', Αθῆναι 1964, σ. 718. Πρβλ. καὶ Συναξαριστὴν Μαυρικίου, Νικοδήμου κ.λ., τ.γ', Αθῆναι, σ. 258, καὶ Σωφρονίου Εὐστρατίου, μητροπολίτου Λεοντοπόλεως, ‘Αγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σ. 449.

΄Η έλληνική έκδοσις τοῦ Migne εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μᾶς ἀποπροσαντολίζει ἀκόμη περισσότερον. Λέγει τὸ κείμενον: «Ἐκ τούτων ἦσαν δὲ Τιμόθεος καὶ Κο... καὶ Ἐτιμάσιος, Εὐσέβιος τε καὶ Θεόδωρος...» (τόμ. 126, στ. 176). Δι’ αὐτό, καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἱστορικὰ προβλήματα, ἀπαιτεῖται νέα κριτικὴ έκδοσις τοῦ βίου τῶν 15 Ιερομαρτύρων.

Τέλος, ὁ ἀκριβῆς ἐντοπισμὸς τῶν ἑλληνικῶν καὶ «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν τοῦ Βίου τούτου τοῦ Θεοφυλάκτου εἶναι ἐν ἄλλῳ ζήτημα. Αὐτὸς προσπαθεῖ, ὡς πρὸς τὰς «πρωτοβουλγαρικὰς» πηγάς, νὰ τὸ ἐπιλύσῃ ἡ Nadežna Dragova ὑπὸ τὸ κριτικὸν βλέμμα τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ Besevliev¹. Ἡ δλη ὑπόθεσις ἐπιδέχεται πολλὴν συζήτησιν.

3. Ή λατρευτικὴ πραγματικότης. Υπεράνω δμως τῶν ποικίλων ἐπιστημονικῶν προβλημάτων καὶ ἀμφισβητήσεων ὑπάρχει καὶ ζῆτηματικὴ λατρεία τῶν 15 Ιερομαρτύρων Στρωμνίτσης.

Οὗτοι τιμῶνται ὡς τοπικοὶ ἄγιοι διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μέχρι σήμερον ἀπὸ μέρους τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ νέων ἐποίκων δμοδόξων Βουλγάρων καὶ Σέρβων· κυρίως δμως οἱ Ἑλληνες τῆς Στρωμνίτσης καὶ οἱ νεοφύτιστοι Βούλγαροι τῆς μεσαιωνικῆς «Βραγαληνίτζης²», εἶχον τὸ ίδιαίτερον πνευματικὸν προνόμιον καὶ τὴν ἔξέχουσαν πνευματικὴν κληρονομίαν νὰ τιμοῦν καὶ νὰ εὐλαβοῦνται περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν μνήμην των.

Ο Ἑλληνισμὸς τῆς Τιβεριουπόλεως, τῆς μετέπειτα Στρωμνίτσης, ὀφείλει τὸν ἐκχριστιανισμὸν του, τὸν 4 αἰώνα μ.Χ., καὶ τὸν πνευματικὸν πολιτισμόν του ἐν συνεχείᾳ, εἰς τοὺς Ιερομάρτυρας τούτους. Δικαιολογῶν τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς περιοχῆς δι Θεοφύλακτος λέγει ἐπὶ λέξει: «οὐδεὶς τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύων ὑπελείφθη ἐν τῇ τῆς Τιβεριουπόλεως περιχώρᾳ, πάντες δὲ οἱ τῆδε Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ προσκυνηταί³. Ο ἀπόγοχος τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεώς των εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὅποιαν «πολὺς δ περὶ τούτων κατεῖχε λόγος», «τῆς τούτων φήμης πάντα τό-

1. Dragova, ἔ.ἄ., σ. 128-129, ὅπου ἡ σχηματικὴ ὑπόθεσις τῶν «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν τοῦ Θεοφυλάκτου.

2. Προφανῶς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀρχαίων Βαργάλων, βορειοανατολικῶν Στόβων, οὐχὶ πάντως πολὺ μακράν τῆς Στρωμνίτσης συμφώνως πρὸς τὸν Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ὁ ὄποιος ὅμιλει περὶ πομπῆς κλήρου, ἀρχόντων καὶ πλήθους πολλοῦ ἀπὸ Βραγαληνίτζης μέχρι Τιβεριουπόλεως πρὸς παραλαβὴν τῶν ιερῶν λειψάνων τῶν 15 Ιερομαρτύρων. Bl. Migne, PG 126, στ. 204, 208. Περὶ τῆς θέσεως Βαργάλων καὶ Βραγαληνίτζης βλ. λεπτομερέστερον εἰς Paraglou, σ. 245-246. Πρβλ. καὶ Γ. Θεοχαρίδος, «Ιστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς Μέσους Χρόνους (285-1354), ἔ.ἄ., σ. 95.

3. MPG, 126, στ. 177D.

πον διπταμένης δέξει τῷ πτερῷ¹. Διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ δὲ θανάτου αὐτῶν καὶ τῆς θαυματουργικῆς φήμης των ἐσφράγισαν οὗτοι τὸν πνευματικὸν βίον τῆς Στρωμνίτσης (εἰκ. 1) καὶ τῶν περιχώρων ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας. «Τὰ μέντοι θαύματα οὐ μόνοις τῆς ἐγχωρίοις ἔχορήγουν ἀφθόνως, ἀλλ’ ἥδη καὶ ἄχρι τῆς ὑπερορίας φθάνοντα, τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἀπερίγρα-

Εἰκ. 1. Σημερινὸν ἔξωκκλήσιον τῶν Πεντεκαίδεκα

Ιερομαρτύρων εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου

(Βλ. Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, Βόρειος Μακεδονία. ‘Ο Ἑλληνισμὸς τῆς Στρωμνίτσης, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 56)

πτοι τυγχάνοντες μάρτυρες... καὶ μήτε ἐν Τιβεριουπόλει ἐναπολειφθῆναι τίνα τῶν ἀσεβῶν, μήτε ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ καὶ τοῖς ὅροις αὐτῆς· μᾶλλον μὲν οὖν... καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς Δύσεως μέρεσι ἐφαπλωθῆναι τὴν πίστιν ἐκ τῆς τῶν θαυμάτων δυνάμεως· ὅπει γενέσθαι τὴν Τιβεριούπολιν περιφανῆ τίνα πύργον, ταῖς ἄλλαις δυτικαῖς πόλεσι τὸ τῆς πίστεως φῶς πυρσεύουσαν καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγει τῆς ἀπιστίας σκοτεινῆς πλάνης ἀνακαλούμενους»².

Οἱ δὲ «Πρωτοβούλγαροι, συγγειτνιάσαντες τὸν 9ον αἰῶνα μετὰ τῶν Χριστιανῶν Ἐλλήνων τῆς περιοχῆς Στρωμνίτσης, ἐνεκολπώθησαν τὴν τιμητικὴν λατρείαν τῶν Ιερομαρτύρων τούτων εἰς τὴν πλέον κρίσιμον καμπῆν τῆς ἱστορίας των, τὸν 9ον αἰῶνα. ‘Ο ἐκχριστιανισμὸς τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους συνέπεσε μὲ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ιε-

1. Αὐτόθι, στ. 188C.

2. Αὐτόθι, στ. 189A.

ρομαρτύρων, καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν μὲ ἐπίκεντρον τὴν Στρώμνιτσαν· οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία δι τὸ πνευματικὸν κεφάλαιον τῶν Μαρτύρων τούτων συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν καλυτέραν ἐμπέδωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ νεοφωτίστῳ ἔθνει τῶν Βουλγάρων.

Οὕτω μόνον δύναται νὰ ἔξηγηθῇ ἡ ἄλλη πληροφορία τοῦ Θεοφυλάκτου δι τοῖς ἄγιοι οὐδοὶ... πᾶσι τοῖς δεομένοις δαψιλεῖς τὰς ίάσεις πηγάζοντες περιβόητοι πᾶσιν ἥσαν. Φθάνει τοίνυν ἡ περὶ τούτων φήμη εἰς τὰς τοῦ βασιλέως Βουλγάρων Μιχαὴλ ἀκοάς. Ὁ δὲ, οἷος ἦν ἐκεῖνος περὶ τὰ θεῖα θερμότατος, προστάττει ναὸν τοῖς ἄγιοις ἀνεγερθῆναι ἐν τῇ Βραγαληνίτζης ἐπισκοπῇ (ὅ καὶ γέγονε), κάκεῖσε μετακομισθέντα τὰ ιερὰ ταῦτα λείψανα ὅπερ οὐκ ἡμελήθη...»¹.

Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀνευρέσεως καὶ μετακομιδῆς τῶν ιερῶν λειψάνων τῶν 15 Ιερομαρτύρων ἀνετέθη εἰς τὸν κόμητα Ταριδῆνα, «ἄνδρα Βούλγαρον, οὐ μόνον εὐγενέστατον, ἀλλὰ καὶ δραστηριώτατον»². Ἀπὸ ὅλην τὴν σχετικὴν περιγραφὴν τοῦ Θεοφυλάκτου ἀξίζει νὰ ἔξαρθῃ ἡ μεγάλη σημασία, τὴν δοπίαν ἀπέδιδον οἱ Βούλγαροι ἀρχοντες εἰς τὴν οἰκειοποίησιν καὶ τὴν προβολὴν τῶν ιερῶν λειψάνων καὶ τῆς τιμητικῆς λατρείας καὶ τῶν θαυματουργικῶν ἰδιοτήτων τῶν 15 Ιερομαρτύρων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς νεοπαγοῦς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ λαῷ. Ὁ κόμης Ταριδῆν, καθ' ἀ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θεοφύλακτος, «συναγαγὼν δὲ καὶ ἀρχιερεῖς σὺν ιερεῦσιν, ἀρχοντάς τε καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ μεθ' ὑμνων καὶ θυμιαμάτων καταλαμβάνουσι τὴν Τιβεριουπόλιν... ἀραντες οὖν (τὰ λείψανα) μετὰ πολλῆς δοξολογίας καὶ φωταγωγίας, καὶ εὐωδίας, καὶ ὑμνων, εἰς τὴν Βραγαληνίτζαν ἀπήγεσαν... καὶ ὅσα εἰκὸς ἀφοσιωσάμενοι, κατατιθέασι τὰς θείας θήκας ἐκείνας ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῶν ἄγιων οἰκοδομηθέντος ναοῦ, εἰκοστῇ δύδοῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἄγοντος. Ἀφωρίσθη δὲ τῷ θείῳ τούτῳ ναῷ καὶ κλῆρος, Βουλγάρων γλώττῃ τὰ θεῖα πεπαιδευμένος, ὥστε προεδρεύειν τούτῳ καὶ τὰς ιερὰς ποιεῖσθαι ὑμνολογίας ἐκάστοτε...»³.

Κατόπιν σκληρῶν διαπραγματεύσεων καὶ συμβιβασμῶν μεταξὺ τοῦ Ταριδῆνος καὶ τῶν Στρωμνίτισων, οἱ Βούλγαροι ἀπεκόμισαν τελικῶς τὰ λείψανα μόνον τριῶν εἰς πρώτην φάσιν (τοῦ Τιμοθέου, τοῦ Κομασίου, τοῦ Εὐσεβίου) καὶ ἄλλων δύο (τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Θεοδώρου) ἐπὶ Συμεών, διὰ τοῦ κόμητος Δίστρου, κατὰ τὸ προηγούμενον τοῦ Ταριδῆνος⁴.

1. Αὐτόθι, στ. 201CD.

2. Αὐτόθι, στ. 201D.

3. Αὐτόθι, στ. 204A· στ. 208A· στ. 208D.

4. Αὐτόθι, στ. 205D: «...τέλος, συνεβίβασαν ὥστε τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἄγιων μόνους ἀραντες, λέγω δή, Τιμόθεον, Κομάσιον καὶ Εὐσέβιον, τοὺς δὲ λοιπούς, ἐν Τιβεριουπόλει καταλιπεῖν», καὶ στ. 213A: «μζ'. Βλαδίμηρος δὲ ὁ υἱὸς τῷ Βορίσει γεγεννημένος, ὃς

Ούτω, ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ. ἐγκαινιάζεται νέα περίοδος τιμητικῆς λατρείας τῶν Μαρτύρων τούτων, ἡ ὁποία σφραγίζει ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἔλληνοβουλγαρικὴν πνευματικὴν παράδοσιν, μὲ ἐπίκεντρον τὰς τοπικὰς Ἐκκλησίας Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτσης καὶ Βραγαληνίτσης. Ἡ περίοδος αὕτη κοινῆς τιμητικῆς λατρείας, ὑπὸ διαφόρους εὐνοϊκάς ἢ δυσκόλους περιστάσεις, ἐκτείνεται χρονικῶς καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἔξικνεῖται μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων, τῶν ἐτῶν 1912-1913.

Ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης περιόδου τιμητικῆς λατρείας πέριξ τῆς ιερᾶς μνήμης τῶν 15 Ἱερομαρτύρων σώζονται ἀρκεταὶ μαρτυρίαι, τόσον ἔλληνικαί, ὅσον καὶ σλαβικαί, αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιώνουν τὴν πνευματικὴν ταύτην κληρονομίαν, μὲ ἀποκορύφωμα τὰς ἐκδηλώσεις τῆς 28ης Νοεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

Μετὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ἔξαρσιν παρουσιάζουν αἱ συναφεῖς ἐκδηλώσεις πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων τὸν 12ον αἰῶνα, ὅπότε προῆλθε καὶ ἡ ἀνάγκη συγγραφῆς τοῦ Βίου των ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου· τὸν 14ον αἰῶνα, ὅπότε ἐν Στρωμνίτῃ μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξίας ναοῦ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μὲ ἵκανὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα καλλιεργησίμου γῆς, ἀμπελώνων καὶ ὑδρομύλων¹, καὶ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα, ὅπότε ἔχομεν ἐκδόσεις τοῦ Βίου των τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τῶν Ἀσματικῶν Ἀκολουθιῶν των, ὅπως π.χ. τῆς Μοσχοπόλεως τοῦ 1741, τῆς Βενετίας τοῦ 1758, τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1830, τοῦ Migne 1895, τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας τοῦ 1897 καὶ τῶν ἀγιορειτικῶν παραλλαγῶν². Τὸ β' ἥμισυ τοῦ 19ον αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων παρατηρεῖται ἴδιαιτέρα ἔξαρσις τιμητικῶν ἐκδηλώσεων πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων εἰς Στρώμνιτσαν, ὡς συνάρτησις, κυρίως, τῶν ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν μεταξὺ τοῦ ὑπερτεροῦντος ἔλληνικοῦ καὶ τοῦ μειοψηφοῦντος βουλγαρικοῦ στοιχείου Στρωμνίτσης. Συγκεκριμέναι πρωτοβουλίαι τῆς ἔλληνικῆς κοινότητος Στρωμνίτσης ἐπὶ τουρκοκρατίας ὅπως ἀνεγερθῆ ὁ ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν κατακτητῶν καταστραφεὶς ναὸς τῶν 15 Ἱερομαρτύρων τοῦ 14ου αἰῶνος οὐδὲν ἀπέδωσαν προσκρούσασαι εἰς τὸν μουσουλμανικὸν φα-

ὅ λόγιος φθάσας διέλαβε, τὴν βασιλείαν ἀπ' ἐκείνου παρέλαβε. Τέσσαρας τῇ ἀρχῇ ἐπιβεβιωκότος ἐνιαυτούς, ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφός, ὁ δνομα Συμέων, ἐπὶ τῶν πραγμάτων καθίσταται. Οὐ κελεύσαντος Δίσιρος ὁ κόμης μετεκόμισε τοὺς ἀγίους Σωκράτην καὶ Θεόδωρον. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τοῖς προδιαληφθεῖσιν ἀγίοις συγκατετέθησαν...».

1. Βλ. χρυσόβουλον Στεφάνου Δουσάν, περὶ ἰδύσεως τῆς μονῆς Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ εἰς Πριζέρένην περὶ τὸ 1348, ὃπου γίνεται εἰδικὸς λόγιος περὶ τοῦ ναοῦ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Στρωμνίτσης καὶ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων του, τὰ ὅποια ὑπέταξεν εἰς τὴν νεοιδρυθεῖσαν μονήν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Sa fagi k, εἰς «Glasnik» 15(1862) 303. Πρβλ. καὶ Zlatarski, Legenda..., ε.ά., σ. 23.

2. Βλ. σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς ὑποσ. 1 τῆς σ. 446.

νατισμόν. "Ομως ἡ τιμητικὴ λατρεία πρὸς τοὺς Μάρτυρας ἐσυνεχίζετο ἀδιακόπως ἐπὶ τῶν ἐρειτίων τοῦ καταστραφέντος ναοῦ.

Σήμερον, μετὰ δηλαδὴ τοὺς δύο βαλκανικοὺς καὶ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους τοῦ αἰῶνος μας, ὅπότε ὁ χάρτης τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἶμου ἔχει διαφοροποιηθῆ πολιτειακῶς καὶ δημογραφικῶς, ἄγομεν νέαν περίοδον

Εἰκ. 2. Τεμάχιον λειψάνον τοῦ ἐκ τῶν Πεντεκαίδεκα

Ιερομαρτύρων Πέτρου

(Αὐτόθι, σ.60)

πνευματικῆς κληρονομίας ως πρὸς τοὺς 15 Ιερομάρτυρας. Ἡ λατρευτικὴ αὕτη πραγματικότης συνεχίζεται ἀμείωτος ὑπὸ διαφόρους βεβαίως μορφὰς τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἡμῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν καὶ τὰς συναφεῖς ἐκδηλώσεις τῶν ὁμοδόξων λαῶν μας.

Μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους οἱ Ἑλληνες Στρωμνίτσιῶται ἐγκαταλείπουν τὴν γενέτειράν των καὶ ἐγκαθίστανται ως πρόσφυγες εἰς Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκην καὶ τὰ χωρία τοῦ Μπέλες. Μαζὶ μὲ τὰ πλέον πολύτιμα ὑπάρχοντά των συναποκομίζουν ἀπὸ τὴν Στρώμνιτσαν τὸ ιερὸν λείψανον τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἐκ τῶν 15 Ιερομαρτύρων Πέτρου, ως καὶ τὴν εἰκόνα τῶν Πεντεκαίδεκα Ιερομαρτύρων (εἰκ. 2,3).

Περὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Πέτρου κάμνει εἰδικὸν λόγον ὁ Θεοφύλακτος εἰς τὸν Βίον τῶν 15 Ιερομαρτύρων, λέγων ἐπὶ λέξει τὰ ἔξης χαρακτηριστικὰ μὲ τὸ μαρτύριόν του: «Καὶ δὴ προστάττουσιν ἀποδοθῆναι μὲν τὸν ἄγιον (τὸν Πέτρον), κατὰ γῆς δὲ ταθέντα ράβδοις καταικισθῆναι εἴτα καὶ τὰς χεῖρας ἀποτμηθῆναι καὶ τελευταῖον τὸν διὰ ξίφους ὑποστῆναι

καὶ αὐτὸν θάνατον. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τέλος εἶχον, χεῖρες μὲν ἐκεῖναι κυσὶν εἰς βρῶσιν ἐρρίφθησαν. Γυνὴ δέ τις ἐκ γενετῆς τυφλή, οὕτω παρὰ τυχὸν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὁσίου Πέτρου χειρὸς εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς πεσούσης αἰσθομένη λαβοῦσα ταύτην ἀνείλατο· καὶ τῇ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς καλύπτρᾳ ταύτην ἐνειλήσασα εἰς τὴν οἰκίαν ώς εἶχε τάχος καταλαβοῦσα, οὐκ εἶχεν δὲ καὶ χρήσαιτο τῷ εὑρέματι... εὐθὺς... ἀνεῳχθησαν αὐτῆς οἱ δόφθαλμοὶ παραχρῆμα, καὶ τὸ φῶς ἰδοῦσα, μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐκήρυττε δύναμιν. Οὐ πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι καὶ τὴν χεῖρα ταύτην ἄρασα ἡ τοῦ φωτὸς ἀξία γυνὴ, τὴν Θεσσαλονικέων μεγαλόπολιν καταλαμβάνει. Σκοπὸς δὲ ἦν αὐτῇ, ἐν τιμιωτάτῳ τόπῳ κατατεθῆναι τὸ τίμιον. Ενρίσκει τοίνυν καὶ τὸν τόπον τοῦ θησαυρίσματος ἄξιον, τὸ τῆς καλλινίκου μάρτυρος Ἀναστασίας πάντιμον τέμενος καὶ τούτῳ τὴν χεῖρα ἐναποτίθεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς τιμίας χειρὸς οὕτως ἔσχεν...»¹.

*Eἰκ. 3. Οἱ Πεντεκαίδεκα Ἱερομάρτυρες.
Εἰκὼν μεταφερθεῖσαν τὸ 1913 ἀπὸ
τὴν Στρώμνιτσαν εἰς τὸ Κίκλις
(Αὐτόθι, σ. 60)*

εἰς Κιλκίς ἐπίσημος λιτάνευσις τοῦ ἱεροῦ τούτου λειψάνου μετὰ τῆς εἰκόνος

Αὐτό, λοιπόν, τὸ ιερὸν λείψανον, τὸ όποιον ἐν καιρῷ ἐπανῆλθεν εἰς Στρώμνιτσαν καὶ ἡκολούθησε τελικῶς τὴν προσφυγικὴν τύχην τῶν Στρωμνιτσιωτῶν, φυλάσσεται σήμερον εἰς Κιλκίς εἰς τὸν διμώνυμον νεόδμητον ἐνοριακὸν ναὸν τῆς πόλεως αὐτῆς (εἰκ. 4 καὶ 5). Έκάστην 28ην Νοεμβρίου γίνεται

1. MPG 126, στ. 188 AB. Ὁ R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Paris 1975, σ. 360, κάμνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τῆς μάρτυρος Ἀνηστασίας, διότι ἐξ ἄλλης πηγῆς δὲν είναι μεμαρτυρημένη ἡ ὑπαρξίς ναοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀγίας Ἀναστασίας. Μήπως δύμως πρέπει κατὰ κάποιον τρόπον νά συνδέσωμεν τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοφυλάκτου μὲ τὴν τιμητικὴν λατρείαν τῆς «καλλινίκου μάρτυρος» Ἀναστασίας, τῆς διμωνύμου μονῆς παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην, μαρτυρησάσης εἰς τὸ Σίρμιον περὶ τὸ 304 μ.Χ., καὶ ἀγούσης τὴν μνήμην

τῶν 15 Ιερομαρτύρων, τὴν δὲ ἐπομένην Κυριακὴν τῆς 28ης Νοεμβρίου ταῦτα μεταφέρονται εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς προσκύνησίν των καὶ ὑπὸ τῶν Στρωμνίτσιων Θεσσαλονίκης, οἵ ὅποιοι ὀργανώνουν εἰδικὸν φιλολογικὸν καὶ θρησκευτικὸν μνημόσυνον. Φωτογραφίαι τοῦ ιεροῦ λειψάνου τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἄγίου Πέτρου καὶ τῆς εἰκόνος τῶν 15 Ιερομαρτύρων ἐδημοσιεύθησαν νῦν τὸ πρῶτον εἰς πρόσφατον περὶ Στρωμνίτσης μονογραφίαν μου¹. Εἰς ἄλλα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος δὲν διεπιστώθη ἐκδήλωσις τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ιερομαρτύρων, πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κυρίως τοῦ Κιλκίς, κατὰ παράδοσιν παλαιὰν τῶν Στρωμνίτσιων.

Εἰκ. 4. Ὁ ναὸς τῶν Πεντεκαίδεκα Ιερομαρτύρων εἰς τὸ Κιλκίς

Ἄσφαλῶς, οἱ 15 Ιερομάρτυρες τιμῶνται σήμερον καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν μὲν ἐπίκεντρον τὴν Βουλγαρικὴν Ὁρθόδοξον Ἔκκλησίαν καὶ κυρίως τὴν τοπικὴν Ἔκκλησίαν τῆς Στρωμνίτσης. Εἰς τὸν χῶρον δικαιοδοσίας τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἔκκλησίας δὲν ἔχομεν κάποιαν ἴδιαιτέραν ἔκφρασιν τιμητικῆς λατρείας πρὸς τοὺς Ιερομάρτυρας τούτους. Οὔτε ναοὶ ἡ παρεκκλήσια ἡ ἔξωκλήσια τιμῶνται ἐπ' ὀνόματι τῶν 15 Ιερομαρτύρων, ἀλλ' οὔτε πρὸ παντὸς καὶ ιερὰ λείψανά των σώζονται, καθ' ὅσον τουλάχιστον ἐγὼ γνωρίζω ἔξηκριβωμένως, εἰς τὸν χῶρον τῆς Βουλγαρικῆς Ἔκκλησίας.

Ἐν τούτοις, οἱ Ιερομάρτυρες οὗτοι, ἐπειδὴ συνεδέθησαν ἀρρήκτως μὲ τὴν βουλγαρικὴν δρθόδοξον παράδοσιν ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος, διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους, τιμῶνται ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς δρθόδοξου συνειδήσεως

τῆς τὴν 22 Δεκεμβρίου, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον αἱ πηγαὶ ἀγνοοῦν παντάπασι τὴν ὅπαρξιν ναοῦ ἀγίας Ἀναστασίας ἐντὸς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης; Πρβλ. D. Attwater, A Dictionaris of Saints, London 1976, σ. 44.

1. Ἀθ. Ἀγελοπόλου, ξ.ά., σ. 60.

ώς βιούλγαροι ἄγιοι. Ἡ τελευταία, πάντως, ἀπό βουλγαρικῆς πλευρᾶς, ἐκδήλωσις τιμητικῆς μνείας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, εἶναι καὶ ή εἰς τὴν σημερινὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν δημοσίευσις τῶν κυριωτέρων τμημάτων τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Λευκῆς Παρθενίου, εἰς πρόσφατον ἔκδοσιν τῶν Βίων τῶν Βουλγάρων ἀγίων, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, μὲ βάσιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne. Κυρίως ὅμως εἰς τὴν Στρώμνιτσαν, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέψθην πρὸ ἐτῶν δίς, τὸ 1972 καὶ τὸ 1973, διὰ νὰ διαπιστώσω τὴν ὑπαρξίαν καταλοίπων τιμητικῆς λατρείας πρὸς

Εἰκ. 5. Ὁ ύπὸ ἀνέγεροιν ναὸς τῶν Πεντεκαίδεκα εἰς τὸ Κιλκίς, παραπλεύνως τοῦ παλαιοῦ

τοὺς Ἱερομάρτυρας τούτους, ἔξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν τὰ πειστήρια τῆς τιμῆς ταύτης. Εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου σώζονται ἔξωκκλήσιον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ἰδρυθὲν τὸ 1919 ὑπὸ τῶν σερβικῶν στρατευμάτων κατοχῆς, ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ 14ου αἰῶνος, τὸ ὅποιον καθημερινῶς ἐπισκέπτονται οἱ ἐντόπιοι Ὁρθόδοξοι κάτοικοι Στρωμνίτσης, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ τὰ θεμέλια βασιλικῆς, προφανῶς ἐκείνης περὶ τῶν δοπίων μᾶς πληροφοροῦν αἱ μνημονευθεῖσαι πηγαὶ τοῦ 14ου αἰῶνος, καὶ παραπλεύρως ἐν ἐξελίξει ἀνεγειρόμενος Ἱερὸς γνάōς (εἰκ. 1) πρὸς τιμὴν τῶν Μαρτύρων τούτων¹.

4. Συμπεράσματα:

α. Τὰ ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ιδίως αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, καὶ ιδιαίτατα ὁ Βίος τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Τιβεριουπόλεως, εἰς τὸν ὥποιον κυρίως καὶ ἐπεμείναμεν, συνιστοῦν ἀξιόλογον παραγγήν. πολὺ θετικήν, εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πνευματικῶν καὶ ἱστορικῶν σγέσε-

1. Bλ. Αὐτόθι, σ. 56.

ων μεταξύ κυρίως Ἑλλήνων και Βουλγάρων, κατὰ τοὺς μέσους και νεωτέρους χρόνους. Ἐναπόκειται εἰς τὴν ἑλληνικὴν και βουλγαρικὴν ίστοριογραφίαν νὰ ἀξιοποιήσουν ἀντικειμενικῶς και θετικῶς τὰς πηγὰς ταύτας κοινῆς πνευματικῆς και ίστορικῆς κληρονομίας και συμβιώσεως τῶν λαῶν μας.

β. Αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι τῶν ίστορικῶν, παρ' ὅλας τὰς μεταξύ των διαφόρους ἐκτιμήσεις, συνιστοῦν ὄπωσδήποτε μίαν καλὴν βάσιν περαιτέρω σπουδῆς και προβολῆς τῆς προσωπικότητος και τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Θεοφύλακτου τόσον ἀπὸ ἑλληνικῆς ὅσον και ἀπὸ βουλγαρικῆς πλευρᾶς. Ὡς πρὸς τὰ τεθέντα και ἀναλυθέντα ίστορικὰ προβλήματα θέλομεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Θεοφύλακτος ὑπῆρξεν ἀντικείμενον παρανοήσεως ἐκ μέρους τῶν προμηνουευθέντων συγγραφέων, Tafel, Jireček, Zlatarski, Papazoglou. Ἡμεῖς μετὰ τοῦ Θεοφύλακτου φρονοῦμεν ὅτι ἡ Στρώμνιτσα ἐκαλεῖτο προηγουμένως Τιβεριούπολις, εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Τιβεριούπολιν, τὴν ἐπονομαζομένην Στρώμνιτσαν, ἐμαρτύρησαν οἱ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας 4 πρόσφυγες και 11 ἐντόπιοι, δηλαδὴ οἱ 15 ἐν ὅλῳ Ιερομάρτυρες τῆς Τιβεριουπόλεως. Πάντως, τὰ ίστορικὰ προβλήματα περὶ τῆς Τιβεριουπόλεως και τῶν 15 Ιερομαρτύρων πρέπει νὰ ἐπανεξετασθοῦν ἐπὶ νέας βάσεως, ἀφοῦ ἀποκτήσωμεν προηγουμένως κριτικὴν ἐπανέκδοσιν ἀκριβῆ τοῦ Βίου τῶν 15 Ιερομαρτύρων, διότι ἡ ὑπάρχουσα τῶν Migne-Finetti, εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζονται και αἱ ἐν χρήσει μέχρι σήμερον βουλγαρικαὶ μεταφράσεις και κριτικαὶ παρατηρήσεις, γέμει πολλῶν λαθῶν, ὅχι μόνον γλωσσικῶν και συντακτικῶν, ἀλλὰ και ίστορικῶν.

γ. Οἱ 15 Ιερομάρτυρες ἐσφράγισαν τὸν πνευματικὸν βίον ἴδιαιτέρως τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορειοανατολικῆς Μακεδονίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν Στρωμνίτσης, ἀλλὰ και τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ των και ἐντεῦθεν, μὲ ἐπίκεντρον τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βραγαληνίτζης, βορειότερον τῆς Στρωμνίτσης.

δ. Ἡ τιμητικὴ λατρεία τῶν Ιερομαρτύρων τούτων εἶχε και ἔξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν πάντοτε τοπικὸν χαρακτῆρα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ μακεδονικοῦ χώρου μὲ ἐπίκεντρα τὴν Στρώμνιτσαν, τὴν Θεσσαλονίκην, και τὸ Κιλκίς μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἐνῷ διὰ τοὺς Βουλγάρους καθολικώτερον χαρακτῆρα διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους.

ε. Οἱ 15 Ιερομάρτυρες, διὰ τῆς κοινῆς πρὸς αὐτοὺς τιμητικῆς λατρείας Ἑλλήνων και Βουλγάρων, συνιστοῦν πνευματικὸν κρίκον ἐνότητος μεταξύ τῶν δύο ὅμοδόξων λαῶν και ἐκφράζουν ἐν τῇ πράξει τὴν ἀλήθειαν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπεράνω τῶν διαφόρων ἐθνικῶν και γλωσσικῶν προβλημάτων.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

AIPHOS	Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire orientales et slaves
BK	Balgarski Knižici
BS	Bibliotheca Sanctorum
BP	Balgarski Pregled
IRAI	Izvestija Ruskago Arheologičeskago Instituta v Konstantinopolje
Migne, PG	Migne, Patrologia Graeca
MPG	Migne, Patrologia Graeca
NES	Narodna Enciklopedija Stanojevića
PS	Periodičesko Spisanie
SB	Studia Balkanica
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ήθική Εγκυκλοπαιδεία
Byz. Bul.	Byzantino-Bulgarica
GSND	Glasnik Skopskog Narodnog Društva
ΕΕΒΣ	'Επετηρίς Έταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
REB	Revue des Etudes Byzantines
ZRVI	Zbornik Radovo Vizantološkog Instituta
SBZ	Studi Bizantini

"Ιδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἶμου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

SUMMARY

Athanasiос Angelopoulos, «Martyrium ss. quindecim illustrium Martyrum». Historical problems and cultural reality.

Archbishop of Bulgaria Theophylactos' works, especially his letters and most particularly «The lives of the 15 martyrs of Tiberiopolis», which are mainly dealt with, in this paper, constitute a remarkable source, very positive, in the development of the spiritual and historical relations mainly between the Greeks and Bulgarians in the middle and later ages.

It is up to the Greek and Bulgarian historiography to evaluate objectively and positively these sources of the common cultural and historical heritage and symbiosis of our people.

The up to date historians' researches, in spite of all their different estimates, constitute a good basis for further study and promotion of Theophylactos' written works as much from the Greek side as from the Bulgarian side.

As far as the stated and analysed historical problems are concerned, I should like to believe that Theophylactos was somehow misunderstood by the above mentioned writers Tafel, Jireček, Zlatarski and Papazoglou.

Therefore, according to Theophylactos, Stromnitsa was called earlier Tiberiopolis, and in this Tiberiopolis, the later called Stromnitsa, the 4 refugees from Asia Minor and the 11 natives suffered martyrdom.